

- Introducció: la Revolució Industrial

La classe obrera o Proletariat va néixer a partir de la Revolució Industrial, quan molts dels pagesos i artesans empobrits, uns a causa de les reformes agràries liberals, i uns altres perquè no podien competir amb les noves fàbriques, varen haver d'emigrar a les ciutats a cercar treball a la indústria com a assalariats

Les seves condicions de vida i de treball eren pèssimes. Vivien a barraques molt petites situades a barris molt densament poblats i degradats. A aquests barris, no hi havia serveis d'enllumenat, neteja dels carrers o de clavegueram. Els obrers emmalaltien sovint degut a les pèssimes condicions higièniques i la desnutrició.

No tenien temps lliure, ja que treballaven entre 12 i 14 hores diàries fins al límit de l'esgotament físic. Els llocs de treball eren foscs, humits i mal ventilats. Els treballadors estaven sotmesos a una disciplina fèrria que impedia qualsevol rebel·lió contra l'autoritat del patró. Els seus salaris no eren suficients ni per a les necessitats més bàsiques, i es cobrava per la feina feta, és a dir, que si un treballador estava malalt no cobrava. A més, les dones i els nins, que començaven a treballar a partir dels set anys, cobraven uns sous més baixos per la mateixa feina.

No hi havia cap tipus de legislació que regulés les condicions de treball o que garantís alguna protecció en cas de malaltia o accident. A més, no existien subsidis d'atur o de jubilació.

Amb el temps, els obrers varen prendre consciència que eren una classe social diferenciada i que s'havien d'unir i defensar plegats els seus interessos si volien millorar la seva qualitat de vida.

- Les primeres associacions obreres

L'existència de lleis antiassociatives impedia qualsevol associació legal de treballadors per a defensar els seus interessos i menava els obrers a una revolta espontània i desorganitzada, dirigida principalment contra les màquines, que els llevaven els seus llocs de treball. És el que s'anomena **ludisme** (*la paraula ludisme ve de que s'atribuïen els actes de destrucció de maquinaria a un personatge fictici anomenat Nedd Lud, que impedia les represàlies contra els treballadors*). Les accions de caràcter ludista més rellevants a l'Estat espanyol foren la revolta de 1821 a Alcoi i l'incendi el 1835 del Vapor Bonaplata a Barcelona. En aquesta època, també al camp andalús, es produïren cremes de collites i matances de bestiar.

Ben aviat, però, els obrers es varen adonar que el problema no eren les màquines, sinó el repartiment desigual dels salaris i beneficis, i que el seu únic recurs era la unitat d'acció i la paralització de la producció mitjançant les vagues.

Les primeres organitzacions obreres, sovint clandestines, eren les **societats de socors mutus** que ajudaven els treballadors en cas de malaltia o d'atur gràcies al pagament d'unes quotes que permetien crear caixes de resistència. Aquestes mútues, s'organitzaven per oficis. El primer sindicat obrer a l'Estat espanyol va ser l'Associació de Teixidors de Barcelona, creada el 1840, i que va ser seguida per altres d'altres oficis. Però els sindicats comptaven amb l'oposició dels empresaris i dels governs, que els varen prohibir.

A l'Estat espanyol, durant el Bienni Progressista, va ser quan es varen produir un major nombre de vagues com la de Barcelona del 1855 o les d'Alcoi i Antequera del 1857. Alhora, al camp, els pagesos ocuparen un gran nombre de terres.

Apart dels sindicats, es varen crear altres organitzacions com els ateneus o les escoles obreres. També va néixer la premsa obrera.

- Els grans corrents ideològics del moviment obrer

En un principi, les organitzacions obreres, tenien un caràcter a polític, però prest es començaren a apropar cap als partits democràtics o republicans federals. Aviat els obrers s'organitzaren en els seus propis partits d'ideologia socialista.

El terme socialisme, aparegut cap al 1830, designa un conjunt de doctrines que denunciaven l'abús del capitalisme liberal, proposaven la col·lectivització dels mitjans de producció, l'abolició de les classes socials i la igualtat entre els homes...

Les divergències, sobretot quant als mitjans per a aconseguir els seus propòsits varen donar lloc a diversos corrents:

◆ *El socialisme utòpic*

Els utòpics estaven en contra de la societat capitalista i defensaven la conquesta de la igualtat social i un repartiment equitatiu de la riquesa. Rebutjaven la revolució violenta i la vaga i pensaven que la transformació de la societat era possible pacíficament i confiaven difondre les seves idees amb l'exemple. Proposaven la propietat col·lectiva i la cooperació en el treball. Els més destacats teòrics utòpics foren els francesos Saint-Simon, Charles Fourier i Étienne Cabet i l'escocès Robert Owen.

A l'Estat espanyol, els corrents socialistes arribaren a partir de la Revolució de 1868 i els defensors del socialisme utòpic més important foren els fourieristes Joaquín Abreu a Cadis i Fernando Garrido a Madrid; i a Catalunya el santsimonià Felip Monlau i els cabetistes Abdó Terrades, Narcís Monturiol i Josep Anselm Clavé. Així i tot, l'utopisme no va tenir gaire força a la Península.

◆ *L'anarquisme*

Defensa que la propietat dels mitjans de producció ha d'ésser de tota la comunitat o de cooperatives d'obrers. Rebutja l'existència de l'Estat, considerant-lo una forma més d'opressió que limita la llibertat de la gent i proposa substituir-lo per un model social basat en la lliure associació dels membres d'una comunitat. La unió voluntària de diverses comunitats du al federalisme, que substitueix l'Estat. Per això mateix, rebutgen la conquesta del poder polític i s'oposen als partits i al joc parlamentari. Per tal de destruir l'Estat burgès, proposen l'acció directa. No accepten l'organització jerarquizada dels partits i proposen un model confederal. Creuen que la Revolució no ha de ser dirigida per cap partit, sinó que ha de sorgir de l'aixecament espontani del poble. Els primers grans teòrics de l'anarquisme foren el francès Pierre Joseph Proudhon i el rus Mikhail Bakunin.

A l'Estat espanyol hi va arribar també a partir de la Revolució de 1868 i va ser difós per Giuseppe Fanelli, enviat per Bakunin. Va triomfar sobretot a Catalunya, el País Valencià i Andalusia.

◆ *El socialisme científic o comunisme*

El comunisme també defensava els ideals de l'anarquisme o l'utopisme, però diferia en la manera d'aconseguir-los. Els principals teòrics del comunisme foren els alemanys Karl Marx i Friedrich Engels, que escrigueren el 1848 el *Manifest Comunista* i varen donar una base científica al socialisme. Marx va proposar la teoria del *materialisme històric*, que afirma que és la lluita de classes entre opressors i oprimits el que fa evolucionar la història. A l'obra *El capital*, va criticar durament el capitalisme.

Defensen una Revolució que dugui el proletariat a la conquesta del poder polític i econòmic i creï un Estat al servei dels treballadors (la **Dictadura del proletariat**) on no hi existeixi la propietat privada, ja que seria col·lectiva.

Ara bé, per a Marx, la dictadura del proletariat és només una etapa intermèdia, ja que la desaparició de les

diferències socials comportaria la dissolució de les classes socials i també de l'Estat, ja que l'Estat és l'expressió de la dominació d'una classe sobre una altra. Així, s'aconseguiria una societat comunista, és a dir, igualitària i sense classes.

Les teories marxistes arribaren a l'Estat espanyol a partir de 1871 de la mà de Paul Lafargue, gendre de Marx. Varen tenir poc èxit a la Mediterrània, però triomfaren a Madrid, Astúries i Bizkaia.

- L'inici de l'internacionalisme: l'AIT

L'any 1864 obrers de diversos països europeus, en adonar-se'n que tenien interessos comuns, varen fundar a Londres l'**Associació Internacional de Treballadors** (AIT), formada per seccions o federacions de cada país i dirigida per un Consell General encapçalat per Marx. Els principis bàsics de l'organització eren: que l'emancipació de la classe obrera havia de ser obra dels mateixos treballadors i que la conquesta del poder polític era el primer objectiu de la classe obrera.

Les principals reivindicacions de l'AIT eren la reducció de la jornada laboral a 8h., la supressió del treball infantil, la millora de les condicions de treball de les dones, la supressió dels exèrcits permanents, la col·lectivització de la propietat dels mitjans de producció...

Però prest va quedar clar que l'AIT era lluny de ser una organització homogènia, sinó que hi havia dues tendències principals, que, si bé en un principi lluitaven per uns objectius comuns, s'anaren distanciant cada cop més. Eren els comunistes, liderats per Marx (majoritaris als estats més industrialitzats com Gran Bretanya o Alemanya) i els anarquistes, dirigits per Bakunin (predominants a les seccions dels estats més agrícoles com l'espanyol, el francès o l'italià), que s'oposaven a l'autoritat del Consell General i a l'acció de Marx, que titllaven de dictatorial.

L'AIT va entrar en crisi quan, el 1870, en esclatar la guerra francoprussiana, els obrers, tant alemanys com francesos, s'allistaren en els seus respectius exèrcits, en contra de la proposta de l'Associació de negar-se a participar en una guerra entre burgesos. A més, després del fracàs de l'aixecament obrer de la Comuna de París (1871), l'AIT fou acusada de ser la instigadora de la Comuna i va ser declarada il·legal i perseguida arreu d'Europa.

Al congrés de Basilea del 1872, els bakuninistes de moltes seccions (suïssa, espanyola, belga, italiana) varen ser expulsats i fundaren la Internacional Antiautoritària que duraria fins el 1881. Posteriorment, el Consell General de l'AIT seria traslladat a Nova York on s'extingiria el 1876.

- ◆ *L'AIT a l'Estat espanyol*

Les idees internacionalistes entraren a l'Estat espanyol quan un enviat de Bakunin, Giuseppe Fanelli, membre de l'anarquista Aliança Internacional de la Democràcia Socialista arribà a la Península. El 1870 es va crear, al Congrés de Barcelona, la **Federació Regional Espanyola** (FRE), adscrita a l'AIT, i que tenia un caràcter apolític i defensava la vaga i la Revolució. Fanelli va difondre els principis de l'Aliança com si fossin els de l'AIT, cosa que va contribuir a l'expansió de l'anarquisme, sobretot a Catalunya, el País Valencià i Andalusia.

El 1871 va arribar a Madrid Paul Lafargue, que va difondre les idees marxistes i la necessitat de conquerir el poder polític. Al Congrés de Saragossa del 1872 els marxistes foren expulsats de la FRE (on predominaven les idees anarquistes) i fundaren la **Nova Federació Madrilenya**, de caràcter netament marxista.

El temps del Sexenni Revolucionari va reaparèixer amb força l'obrerisme, i ja, durant la Primera República (1873-74) tant marxistes com anarquistes, intentaren fer la Revolució per aconseguir uns la dictadura del proletariat i els altres la supressió de l'Estat. Amb aquest fi, es produïren els alçaments cantonalistes a Andalusia, Múrcia i el País Valencià. Però el cop d'Estat protagonitzat pel general Pavía que va acabar amb la

República, va suposar la declaració d'il·legalitat de la FRE.

- L'expansió del moviment obrer després de l'AIT

Fins a mitjan segle XIX, els sindicats eren poc nombrosos i es preocupaven fonamentalment per les reivindicacions de tipus laboral o salarial, però a finals de segle, la difusió del socialisme va afavorir la creació d'un sindicalisme més massiu i amb un caràcter més radical i polititzat. Es varen crear grans sindicats centralitzats i organitzats per sectors professionals amb una gran capacitat de pressió.

Entre finals del segle XIX i principis del XX, els sindicats d'arreu d'Europa varen aconseguir que els Estats promulguessin una legislació laboral que garantia alguns drets als treballadors. Es va regular el treball de nins i dones, s'establiren assegurances per als treballadors, subsidis d'atur i de malaltia, es va reduir la jornada laboral... Però sovint, aquesta legislació s'incomplia i les condicions de treball dels obrers no milloraven.

A l'Estat espanyol, amb la Restauració monàrquica, l'obrerisme va ser durament reprimat i durant la dècada de 1880 fou quasi inexistent degut a la forta emigració, sobretot cap a Amèrica. A partir de 1890 es va reorganitzar el moviment obrer i ja, a partir de 1900 es va iniciar la legislació laboral.

Davant la indiferència de les autoritats per l'educació i el desenvolupament cultural dels treballadors, les organitzacions obreres varen prendre consciència que era necessari millorar el nivell cultural dels obrers per tal de poder aconseguir una societat més justa i igualitària. Es varen crear els **Ateneus Obrers**, llocs de trobada on s'organitzaven activitats lúdiques i educatives com l'alfabetització i el foment de la cultura. Els socialistes varen promoure les Cases del Poble i, en els medis anarquistes, Francesc Ferrer i Guàrdia va crear l'Escola Moderna a Barcelona.

- ◆ *Els nous camins de l'anarquisme*

El 1881, la FRE, es va convertir en la **Federació dels Treballadors de la Regió Espanyola** i, ja després del fracàs de la Internacional Antiautoritària, l'anarquisme es va dividir en dos corrents ideològics:

- ◇ L'**anarcocomunisme**, que rebutjava la creació de sindicats i apostava per l'acció directa de grups autònoms revolucionaris amb l'objectiu d'atemptar contra els pilars de la societat burgesa (empresaris, Estat i Església), és la **propaganda pel fet**.

Així, una onada d'atemptats s'escampà per tota Europa durant la dècada de 1890, com les bombes llançades al Liceu de Barcelona el 1893, l'atemptat contra la processó del Corpus el 1896, que van ser durament reprimits pel president Cánovas del Castillo. Per això, el mateix Cánovas va morir en un atemptat contra ell el 1897.

- ◇ L'**anarcosindicalisme**, que proposava l'acció mitjançant sindicats de bases i apolítics, que defensaven el recurs a la vaga general per aconseguir millores en les condicions de treball dels obrers, i que durien, a la llarga, al canvi de la societat.

El 1907 se va crear a Barcelona la **Solidaritat Obrera**, una federació d'associacions obreres de caràcter apolític i favorable a la lluita revolucionària. La Solidaritat Obrera va donar lloc, el 1911, a la creació de la **Confederació Nacional del Treball (CNT)**. Proposava l'acció mitjançant les vagues i el boicot a les empreses capitalistes. Els seus principals dirigents foren Salvador Seguí, Àngel Pestaña i Joan Peiró. Va tenir una forta implantació, sobretot, a Catalunya, Andalusia i el País Valencià. Va estar prohibida fins el 1914. A partir del 1916 es va aproximar a la UGT, que juntament convocaren la vaga general de 1917. La força de la CNT va anar creixent fins que va ser declarada il·legal per la dictadura de Primo de Rivera el 1923. Es va iniciar una divisió entre el nucli dirigent del sindicat i l'ala més radical, la Federació Anarquista Ibèrica.

- ◆ *L'evolució del socialisme*

Després del fracàs de la Primera Internacional, els marxistes s'adonaren que necessitaven renovar les formes de lluita del proletariat i crear partits polítics obrers que representessin els treballadors davant l'Estat. Seguien defensant la Revolució proletària, però donaven molta importància a la lluita electoral i introduïen reformes polítiques per les quals havien de lluitar en els Parlaments, com ara el sufragi universal masculí i femení, impostos progressius sobre la renda, ensenyament laic, jornada laboral de 8h, prohibició del treball infantil...

El partit capdavanter a Europa era el Partit Socialdemòcrata Alemany creat el 1876. A l'Estat espanyol, la Nova Federació Madrilenya es va convertir en l'**Agrupació Socialista Madrilenya**, que dirigida per Pablo Iglesias, donaria lloc el 1879 al **Partit Socialista Obrer Espanyol**, que es definia com un partit marxista partidari de la Revolució social. Va tenir una gran implantació a Madrid, Astúries i Bizkaia. En un principi, es negava a pactar amb la burgesia, però el 1910, gràcies a un acord amb els republicans aconseguí el seu primer escó parlamentari.

Els partits socialistes varen crear sindicats obrers que pretenien aconseguir millores per als treballadors mitjançant les negociacions col·lectives entre patrons i obrers. Així, el 1888 va néixer la **Unió General de Treballadors** (UGT), que encara que es declarava apolítica i independent del PSOE, estaven molt vinculats.

A partir del 1890 va esclatar en el si del socialisme una gran polèmica entorn del caràcter revolucionari o reformista dels partits socialistes. El conflicte va sorgir a Alemanya, on una fracció del PSDA, després de fer una crítica a les tesis de Marx, va renegar del seu caràcter revolucionari i va defensar un programa de caire més reformista. Va ser Bernstein qui va establir les bases del revisionisme. El debat entorn del revisionisme va fer sorgir diverses tendències dins el socialisme. El corrent més clarament reformista, de caràcter minoritari, es va agrupar al voltant de Bernstein. Estaven d'acord en col·laborar amb la burgesia per aconseguir els seus objectius.

Un altre sector, majoritari, tenia uns objectius fonamentalment reformistes, i encara que no renunciava a la Revolució, aquesta esdevenia cada cop més llunyana. El principal líder era Karl Kautsky. Finalment, hi havia l'ala revolucionària, que criticava els objectius reformistes i creia que la Revolució proletària era l'única manera de poder assolir el socialisme. Els principals dirigents d'aquest sector foren Rosa Luxemburg a Alemanya i Vladimir Lenin a Rússia.

- La Segona Internacional

El 1889, en ocasió dels actes commemoratius del centenari de la presa de la Bastilla, es va fundar a París la Segona Internacional. L'any 1893 es va prohibir definitivament la participació dels anarquistes, quedant així com un moviment homogeni exclusivament socialista. També, a diferència de la Primera Internacional, no hi havia cap Comitè Central, sinó que cada organització mantenia la seva autonomia i no s'actuava per ordres, sinó que per consells que sols obligaven moralment. El que es pretenia era la coordinació del moviment socialista tant a nivell teòric com pragmàtic.

La seva incidència va ser superior que la de la Primera Internacional, ja que comptava amb més afiliats i els seus debats tenien un ampli ressò polític i d'opinió públic. S'hi debatien els problemes de la política internacional i s'hi donaven les directrius que havia de seguir el socialisme mundial. Va ser la Segona Internacional la que va introduir alguns dels símbols del moviment obrer com l'himne *La Internacional* i la festa reivindicativa del Primer de Maig. El 1900 es va crear un centre de coordinació de la Internacional, La Oficina Internacional Socialista amb seu a Brussel·les.

Les qüestions més rellevants que s'hi discutiren foren el revisionisme, el colonialisme i la guerra.

Va sorgir una polèmica arran de la participació d'alguns socialistes en governs burgesos (com el francès Millerand) i de les tesis revisionistes de Bernstein. Finalment s'acordà la condemna del revisionisme i del fet de participar en governs burgesos (a no ser que fos un fet aïllat resultat d'una necessitat extrema).

Un altre dels debats clau va ser la qüestió colonial i l'imperialisme. El socialisme es va manifestar sempre a favor de la igualtat de races i en contra de l'esclavitud. N'hi havia que pensaven que la colonització era un mitjà per a difondre les idees socialistes, encara que criticaven la barbàrie dels colonitzadors; enfrontats als que pensaven que s'havia de combatre l'explotació colonial. Al Congrés d'Stuttgart (1907) es va aprovar seguir la segona opció

L'altra qüestió clau va ser el problema de la guerra. La Internacional es va mostrar pacifista i considerava que el proletariat havia de lluitar per evitar les guerres. Ara bé, quan va esclatar la Primera Guerra Mundial (1914–18), la majoria dels treballadors i dels partits socialistes varen quedar influïts per l'onada nacionalista que va recórrer Europa i varen votar a favor de la guerra.

La guerra va suposar l'inici de la crisi de la Internacional. El 1915 es va convocar la Conferència de Zimmerwald on es reuniren dirigents socialistes de diversos països i s'aprovà un manifest de Trotski en favor de la pau i condemnant la guerra.

Però la crisi definitiva de la Internacional va arribar amb l'esclat de la Revolució Russa (1917). A molts partits socialistes s'enfrontaren els partidaris de la via reformista i parlamentària amb grups revolucionaris que veien en la revolució bolxevic l'exemple a seguir. El 1919 s'escindiren de molts de partits socialistes grups revolucionaris (comunistes) que crearen la Tercera Internacional o Internacional Comunista, que desautoritzava la segona.

Per la seva banda, els vells partits socialistes crearen el 1923 la Internacional Socialista, hereva de la Segona Internacional.